

Under jorden i Göteborg Människorna i den unga staden

tA
Arkeologerna

Den unga staden Göteborg blev snabbt en av Sveriges största städer. Men jämfört med de stora städerna i Europa var Göteborg en liten håla. Här bodde mellan tusen och tvåtusen människor på 1600-talet.

De första göteborgarna

I Göteborg bodde människor med olika ålder, yrke och plats i samhället. Några hade tvingats att flytta från Nya Lödöse. Andra var holländska eller tyska handelsmän. De hade lockats hit med löften om förmåner och goda affärer.

Människornas arbete

De vanligaste yrkena i det äldsta Göteborg var tjänstefolk, hantverkare och sjömän. Tjänstefolk arbetade hos andra. De kunde till exempel laga mat, tvätta eller hugga ved. Hantverkare tillverkade olika

En familj kunde bo tillsammans med tjänstefolk, lärlingar eller ogifta släktingar. Foto: Markus Andersson för Arkeologerna (CC-BY) ▼

▲ En del av människorna i Göteborg var soldater. Foto: Markus Andersson för Arkeologerna (CC-BY)

saker. Det fanns många olika sorters hantverkare, som skräddare, snickare och skomakare. Många sjömän bodde i Göteborg. Människor som tillverkade rep och segel till båtarna var också nödvändiga i en sjöfartsstad.

Handelsmän, soldater, tjänstemän bodde också i Göteborg, liksom grovarbetare som byggde, grävde och bar. Och många andra.

Det var skillnad på folk och folk

På 1600-talet var samhället väldigt orättvist. Det var stor skillnad på fattiga och rika, och på hur män och kvinnor hade det. På den tiden tyckte man inte att det var fel. Tvärtom. Samhället fungerade bäst

De flesta göteborgare pratade svenska. Men när man skulle göra affärer, eller i stadens officiella texter, var det holländska eller tyska som gällde. Foto: Markus Andersson för Arkeologerna (CC-BY) ▼

◀ De fattiga fick böja sig för de rika. Dahlbergh. Kungliga biblioteket (PDM)

▲ Borgarfruar. Magalotti. Kungliga biblioteket (PDM)

▲ Kvinnor som bär vatten. Magalotti. Kungliga biblioteket (PDM)

om alla skötte sitt och lydte dem som bestämde. Åtminstone tyckte de rika och mäktiga det.

Det skulle synas vem som var vem. Det var olagligt för fattiga att ha för fina kläder. De fick inte se rika ut. Kvinnor fick inte ha manskläder. Ordning och reda skulle det vara.

Kvinnor och män

Kvinnorna på 1600-talet skulle vara goda döttrar, hustrur och mammor. De skulle laga mat, tvätta och ta hand om barn. Det var framför allt män som fick driva affärer eller verkstäder. Det var mannen som bestämde i familjen.

Men uppdelningen fungerade inte alltid i verkligheten. Livet blev enklare om alla i familjen samarbetade. Kvinnorna arbetade tillsammans med männen

i deras verkstäder och affärer. Och om mannen dog eller var bortrest, fick hans fru ta över allt ansvar.

I städer behövdes det många som arbetade med att bygga hus och gator, eller med att tillverka saker. När det inte fanns tillräckligt många män, fick kvinnorna de arbetena. Men kvinnorna fick mindre betalt än männen.

Fattiga och rika

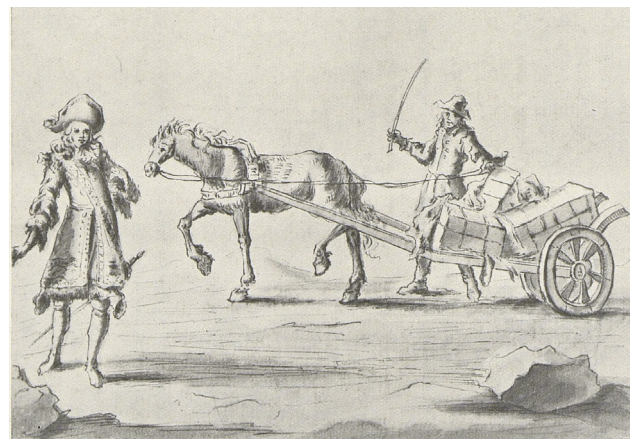
De rika kunde leva i lyx och överflöd. Men de var inte många.

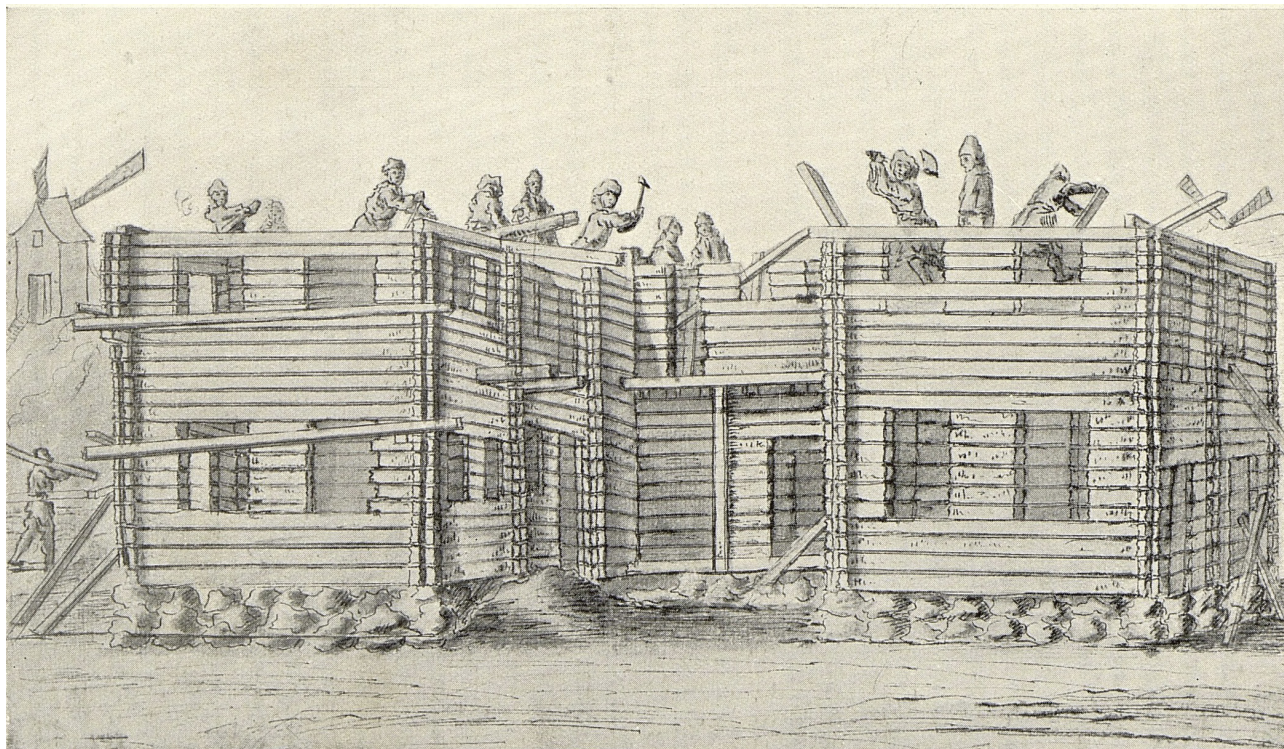
Betydligt fler var fattiga. Det var vanligt med tiggare. Tiggarna fick ofta höra att de var lata. Alla som kunde arbeta skulle göra det. Om ena armen var förlamad, kunde man arbeta med den andra. Det var så man sade.

En herrskapsvagn. Magalotti. Kungliga biblioteket (PDM) ▼

En lastvagn. Magalotti. Kungliga biblioteket (PDM) ▼

Två göteborgare

Magdalena von Ascheberg och Anna Tolsdotter levde båda i Göteborg på 1600-talet. Deras liv såg väldigt olika ut. På olika sätt visar de hur tillvaron kunde vara för människorna i det äldsta Göteborg.

Magdalena von Ascheberg

Magdalena von Ascheberg var en av de rika göteborgare som var födda utomlands. De var en liten del av befolkningen, men de hade mycket makt. Hon var gift med Rutger von Ascheberg, som blev landshövding i Göteborg.

Magdalena och Rutger hörde till de rikaste i Väst-sverige. De ägde mycket jord och flera stora gårdar. När Rutger var bortrest i krig, var det Magdalena som ansvarade för skötseln av gårdarna. Hon hade också ansvar för barnen och deras utbildning.

Kvinnor på den tiden födde många barn, men det var vanligt att barnen dog tidigt. Magdalena fick tjugofem barn. Det var mycket även då. När Magdalena dog var hon femtioåtta år gammal. Då levde bara sex av barnen.

Magdalena och Rutger var rika och framgångsrika. Därför vet vi ganska mycket om dem. Särskilt om honom. Mycket av det de gjorde skrevs ned. Dessutom finns många av deras brev kvar än idag.

▲ I en ny stad behövdes många som arbetade med att bygga hus. Magalotti. Kungliga biblioteket (PDM)

Magdalena von Ascheberg.
Nationalmuseum
(CC-BY-SA 4.0) ▶

Anna Tolsdotter

När Anna Tolsdotter satt på torget och sålde bröd, försökte en soldat stjäla bröd från henne. Då stack hon en kniv i armen på honom. Domstolen friade henne. De tyckte att hon bara försvarat sin egendom. De tänkte också på att hon var fattig, och bara mellan tio och tolv år. Men hon måste betala för soldatens vård.

Det var vanligt att fattiga barn måste arbeta. Skolor var inte till för de fattigas barn, särskilt inte för flickor. Barn fick tidigt ta samma ansvar som vuxna. Redan vid sju års ålder kunde de hamna i domstol.

Det finns ingen bild av Anna Tolsdotter. Vi känner till henne tack vare att domstolen skrev ned sitt beslut.

Källor

Fruarna i Göteborgs äldsta hus. Stiftelsen Kvinnofolkhögskolan. 2002.

Göteborgs historia. Näringsliv och samhällsutveckling. Från fästningsstad till handelsstad 1619–1820. Bertil Andersson. 1996.

Jämmerdal & fröjdesal. Kvinnor i stormaktstidens Sverige. Redaktör Eva Österberg. 1997.

Lejonet och kronan. Stormaktstidens Göteborg. Redaktör Mats Sjölin. 1989.

Notizie di Svezia. Reseskildring. Lorenzo Magalotti. 1674.

Suecia antiqua et hodierna. Erik Dahlbergh. 1716.

Under jorden i Göteborg. Arkeologi för Västlänken 1 och 2. Redaktörer Carina Bramstång Plura, Ester Nannmark och Christina Rosén. 2021 och 2022.

▲ Två välbärgade kvinnor har ställt bröd och ost som gåvor på ett altare. Angereds kyrka fick tavlan av handelsmannen Johan Herwegh och hans syster år 1699. Systemen vet vi inte vad hon hette. Göteborgs stadsmuseum (PDM)

